

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK 16 (2010)

UDK 811.163.42'282'342.8(497.5-16)

Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 19. X. 2009.
Prihvaćen za tisak 26. X. 2009.

SANJA ZUBČIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Odsjek za kroatistiku
Trg I. Klobučarića 1, HR-51000 Rijeka
szubcic@globalnet.hr

AKCENATSKI TIP C IMENICA MUŠKOGA RODA U SJEVEROZAPADNIM ČAKAVSKIM GOVORIMA

U radu se na temelju vlastitoga terenskoga istraživanja analiziraju imenice muškoga roda koje su dijelom *c*-akcenatskoga tipa u sjeverozapadnim čakavskim govorima. Istražuju se promjene kojima su podložne i prikazuje suvremena zastupljenost toga akcenatskoga tipa u analiziranome korpusu.

1. Uvod

U slavistici je općeprihvaćena podjela imenica u tri akcenatska tipa naslijeđena iz praslavenskoga i općeslavenskoga jezika, a koju je uspostavio C. Stang (1965: 56). To su:

a- tip sa stalnim mjestom naglaska na osnovi;

b- tip sa stalnim mjestom naglaska na nastavku; i

c- tip u kojemu mjesto naglaska alternira na osnovi i na nastavku.

Uz različite promjene izazvane najčešće fonološkim razlozima, ta se tipologija može primijeniti i na čakavsko narječje (Langston 2006, Kalsbeek 1998, Houtzagers 1985, Lukežić – Zubčić 2007: 65–119) premda još nažalost nije posve zaživjela među hrvatskim dijalektolozima.¹ S obzirom na očuvanost opre-

¹ Na materijalu iz štokavskoga narječja primjenjuje ga M. Kapović. Usp. npr. 2006: 159–172; 2008: 115–147.

Milan Moguš uspostavlja četiri akcenatska tipa uzimajući u obzir i vrstu naglaska (1966: 5–153):

1. isti naglasak na istom mjestu u oblicima iste riječi,
2. različiti naglasci na istom mjestu u oblicima iste riječi,
3. isti naglasak na različitom mjestu u oblicima iste riječi, i
4. različiti naglasci na različitom mjestu u oblicima iste riječi.

ke po intonaciji na dugim naglašenim vokalima i na očuvano staro mjesto naglaska, čakavski govori, a među njima osobito oni smješteni na sjeverozapadu, dobar su izvor akcenatskih podataka za rekonstrukciju praslavenskoga i općeslavenskoga jezičnoga stanja.

Istraživanje je provedeno u 84 sjeverozapadna čakavska² govora tijekom 2005. godine i to ciljanim upitnikom, a pojedini su ostvaraji ovjereni i u dostupnim ogledima govora. Ako se navodi podatak preuzet iz literature koji se potpuno ili djelomično razlikuje od onoga prikupljena istraživanjem, to se posebno ističe.

Ovaj je akcenatski tip kontinuanta općeslavenske akcenatske paradigme *c*³ osnovne značajke koje su za imenice muškoga roda kratki naglasak na nastavku *-u* u L jd. i silina na nastavku svih kosih padeža u množini (Stang 1965: 74–75). Ako je nastavak L jd. *-e* ili *-i* (< *-ě*) iz glavne deklinacije, on ne nosi silinu. Razlog toj podjeli leži u praslavenskom akcenatskom naslijeđu. Nastavak je *-u* u L jd. bio dijelom *u*-deklinacije muškoga roda i u praslavenskome je jeziku glasio *synŭ*. Naprotiv, imenice glavne promjene muškoga roda s dugim silaznim naglaskom u oblicima jednine, imaju u L jd. dočetni *-ě* koji ni u praslavenskome jeziku nije nosio silinu i glasio je primjerice *rāzě*.⁴ Stoga je ta podvojenost vrlo stara i u sjeverozapadnim čakavskim govorima dobro očuvana. Prema zapisima u literaturi, na nastavku *-i* kratki je naglasak potvrđen samo u gradišćanskohrvatskome govoru Stintza te na Susku, ali analogijom prema obliku s nastavkom *-u* (Langston 2006: 158). Za ovoga je istraživanja u govorima sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta⁵ čakavskoga ekavskoga dijalekta zabilježen i naglasak na nastavku *-e*⁶ s time da uvijek supostoji i isti ostvaraj, ali s naglaskom na vokalu osnove: Opatija (*grādě, pīrě*, ali *hlāde, brēge, zīde*), Tuliševica (*hlōdě, dōnŭ*, ali *grōde, brēge*), Lovran (*hlādě, glāsě*, ali *grāde, brēge*). Popisani su primjeri najvjerojatnije nastali kao rezultat

Ovu su akcenatsku tipologiju u svojim radovima primjenjivali njegovi učenici, usp. npr. radove Mire Menac-Mihalić 1995: 247–251 i 1996: 941.

² Pod terminom *sjeverozapadni čakavski govori* misli se na ukupnost čakavskih govora smještenih na sjeverozapadu prostora što ga zauzima čakavsko narječje i međusobno povezanih postojanjem metatonijskoga cirkumfleksa u dvjema morfološkim kategorijama: prezentu glagola *e*-tipa koji u prezentskoj i infinitivnoj osnovi imaju stalno mjesto naglaska na vokalu osnove i određenome liku nekih višesložnih pridjeva. O tome vidi više u Vermeer 1982: III–173, Langston 2006: 14–16, Zubčić 2006: 114–132.

³ O osnovnim značajkama te mobilne akcenatske paradigme, njezinu podrijetlu i ostvarajima u hrvatskome jeziku vidi u: Matasović 2008: 212–214.

⁴ O tome vidi više u Dybo – Zamjatina – Nikolaev 1990: 47–49. Iz iste su knjige preuzeti citirani praslavenski primjeri.

⁵ Nazivi podsustava unutar čakavskoga ekavskoga dijalekta preuzeti su iz: Vranić 2005.

⁶ U govorima Rukavca i Zvoneće na vokalu osnove u L jd. ostvaruje se zavinuti naglasak, nastao vjerojatno kao rezultat pomaka siline na dugu penultimu (*zīde, pīre, grāde*).

ujednačavanja prema *b*-tipu. Ta je tendencija potvrđena i u drugim govorima, usp. Sali: *bōk*, G jd. *bokà* umj. očekivanoga *bōka* (Dybo 1993: 107), i to mnogo češće u oblicima jednine.⁷

U množinskim je oblicima u suvremenim sjeverozapadnim čakavskim govorima slabije očuvano praslavensko i općeslavensko jezično stanje. Naime, u množini se naglasak ostvaruje na vokalu nastavaka *-i* ili *-ih* u G mn., *-ih/-eh* u L mn. i nešto rjeđe, najčešće u središnjim istarskim govorima, na vokalu nastavka *-i* u I mn. U glavnini istraženih govora ispitanici su redom ovjeravali akcenatske dublete, s naglaskom na vokalu osnove i s naglaskom na nastavku. Na nastavku se, u sustavima u kojima nije dokinuta opreka po intonaciji, uvijek ostvaruje zavinuti naglasak, a vrsta naglaska na osnovi ovisi o kvantiteti vokala, pa ako je on dug, ostvaruje se zavinuti naglasak, a ako je kratak, kratki. Tako je primjerice u grobničkom govoru zabilježeno *brođih* i *bròđih* te *grādih* i *grādīh* (Lukežić – Zubčić 2007: 86–87).

Druga je značajka ovih imenica u sjeverozapadnim čakavskim govorima da njihova pripadnost akcenatskome tipu ovisi o kategoriji živosti, odnosno, dio *c*-akcenatskoga tipa su samo one imenice koje znače što neživo.⁸ Tu pojavu E. Stankiewicz tumači kao nastojanje jezika da proširi naslijeđenu opreku po živosti u sklonidbi imenica muškoga roda (1993: 336), pa su tako po njemu imenice koje znače što živo obilježene različitim nastavcima u N i A jd. (a imaju isti naglasak), dok u imenica koje označavaju što neživo oponira mjesto naglaska u D i L jd. (a imaju isti nastavak).

Imenice muškoga roda koje su dijelom ovoga tipa mogu se podijeliti u dva podtipa:

1. imenice s dugom osnovom i
2. imenice s kratkom osnovom.

Imenice s kratkom osnovom imaju dvije svoje inačice:

2.1. jednosložne imenice i

2.2. višesložne imenice sa silinom na prvom vokalu osnove i zanaglasnom duljinom na posljednjem vokalu osnove.

⁷ Analiza je ovakvih primjera imala znatne posljedice u slavističkoj literaturi pa su ugledni ruski akcentolozi Illič-Svityč 1963: 119 i Dybo 1981: 22 spomenute primjere iskoristili kao potvrdu za postojanjem posebnoga *d*-akcenatskoga tipa imenica u praslavenskome jeziku. O metodološkim ograničenjima za potvrdu te teze primjerima iz čakavskoga narječja i o relevantnosti te pretpostavke vidi u: Vermeer 2001 i Langston 2007: 121–150.

⁸ Ista se dvojnost potvrđuje i u standardnome jeziku, pa L jd. imenice *grād* glasi *grādu* (< *grādū*), a imenice *jēž* ili *zēc*, *jēžu* ili *zēcu* (< *jēžu*, *zēcu*). O tome vidi i u: Kapović 2006: 166–167. U jugoistočnim je čakavskim govorima, naprotiv, zabilježen naglasak na nastavku u L jd. i u imenica koje označavaju domaće životinje: *brōv*, L jd. *brōvù* ali i *brōvu* na Hvaru (Langston 2006: 158).

Imenice s dugom osnovom uvijek su jednosložne, a dugi je naglasak u potencijalnim primjerima tipa *Čěrnĭk* pozicijski uvjetovan.

Neovisno o kvantiteti osnove, u N jd. jednosložnih imenica koje su dijelom ovoga akcenatskoga tipa uvijek se ostvaruje dugi silazni naglasak. U imenica s kratkom osnovom taj je naglasak uvjetovan kompenzacijskim duljenjem.⁹

1. Imenice s dugom osnovom

– â na vokalu osnove u NGDAVI jd., prednaglasna duljina na vokalu osnove i ǣ na nastavku u L jd.; â na vokalu osnove u NDAV mn., ǣ u G mn. s nultim nastavkom, u GL mn. s jednim od nastavaka *-i / -ih / -eh* moguća su dva ostvaraja: 1) prednaglasna duljina na vokalu osnove i ǣ na nastavku; 2) â na osnovi i zanaglasna duljina na nastavku; ǣ na osnovi u I mn..¹⁰

jd.	N	G	D	A	V	L	I	mn.	N	G	D	A	V	L	I
	+â	+â	+â	+â	+â	-ǣ	+â		+â	+/-ǣ	+â	+â	+â	+/-ǣ	+â

m. r.¹¹ *brĕg / brĭg, cvĕt, čřĕp / čřĭp, dĕn, glĕs, hlĕd, jĕz, klĕs, krĕk, krĭg, lĭst, lĭg, mĕh, mĕh / mĭh, mĭr, pĕr, pĭr, plĕn, prĕh, řĕd, řĕz / řĭz, slĭh, smrĕd, snĕg / snĭg, stĕn, strĕh, stĭp, svĕt / svĭt, tlĕk, trĕg, vĕž, vlĕs, vrĕt, zĭd, zřĕk, zĭb* i dr.

Unutar ovoga su akcenatskoga tipa zamijećena znatna odstupanja i distribucijska ograničenja različita vida. Svim je istraženim govorima zajedničko to da se unutar istoga mjesnoga govora u oblicima množine potvrđuju različiti ostvaraji,¹² pa se kao diskriminanta uzima mjesto naglaska u L jd.

⁹ O različitim tumačenjima kompenzacijskoga duljenja te o njihovoj primjeni na čakavsko narječje vidi više u: Langston 2006: 113–116.

¹⁰ U ovome i svim ostalim tabličnim prikazima, znakom je + označena silina na osnovi, a znakom - silina na nastavku.

¹¹ U ovome i ostalim dvama popisima leksema koji su dijelom ovoga akcenatskoga tipa ekscerpirani su primjeri iz sustava s osnovnim peteročlanim dugim vokalskim inventarom. U ostalim se sustavima dugi vokal može artikulacijski zatvarati ili diftongirati. Razlog je takovu postupku što mi se činilo važnijim ponuditi popis leksema koji ulaze u *c*-tip nego popisivati realizacije koje su ionako uvjetovane onime o čemu se ovdje govori, akcenatskim značajkama, i ne mijenjaju pripadnost akcenatskome tipu.

¹² Tako su primjerice u mjesnome govoru Zvoneće zabilježeni sljedeći ostvaraji imenica *čřĕp, stĭp, vlĕs, zĭb*; G mn. *čřĕp, stĭpĭ, vlĕsĭ, zĭb*; L mn. *čřĕpeh, vlĕsĭh, zĭbeh*; I mn. *čřĕpi, stĭpi, vlĕsi, zĭbi*. U žminjskim govorima Orbanića, Hrusteta i Jurića preteže ostvaraj zavinutoga naglaska na osnovi u G i L mn., dok su u I mn. potvrđena oba ostvaraja.

1.1. Stratifikacija

S obzirom na broj primjera u kojima je potvrđen kratki silazni naglasak na nastavku u L jd., sjeverozapadne je čakavske govore moguće podijeliti u tri skupine. Prvu bi činili mjesni govori u kojima je taj oblik ovjeren u većini primjera, drugu oni u kojima je oblik ovjeren u dijelu primjera. U treću skupinu ulaze oni inovativni govori u kojima je u L jd. silina pomaknuta na osnovu pa oni sinkronijski ulaze u *a*-tip sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi.

- Prvu skupinu čine mjesni govori Dramlja, Grobnika, Dobrinja, Vrbnika, Omišlja, Jurandvora, Semića, svi istraženi buzetski govori mjesta imenom Erkovčići, Ročko Polje, Krbavčići i Pračana, te mjesni govori Sv. Jakova i Nerezina na Lošinju i Punta Križe na jugu Cresa. Sve su to sustavi s djelomično ili potpuno dokinutom oprekom po intonaciji, a o stupnju toga dokinuća ovisi tipologija u padežima množine. U mjesnim je govorima Dobrinja, Omišlja, Dramlja i u dijelu govora buzetskoga dijalekta ta opreka posve dokinuta, pa se u množini ostvaruju oblici s dugim silaznim naglaskom. U grobničkim govorima postoji distribucijsko ograničenje za ostvaraj zavintutoga naglasaka u finalnome položaju, dok u preostalim govorima na istim mjestima alterniraju oba duga naglasaka, pa tako alterniraju i u množinskim oblicima.
- Drugu skupinu čine mjesni govori Opatije, Tuliševice, Lovrana, Crikvenice, Grižana i svi istraženi creski govori (Dragozetići, Beli, Merag, Valun, Orlec,¹³ Ustrine i Belej¹⁴) u kojima sustavno alterniraju oba ostvaraja, s naglaskom na osnovi i s naglaskom na nastavku.
- U govorima treće skupine naglasak je u L jd. sustavno na osnovi, premda valja razlikovati one govore u kojima je naglasak na osnovi zato što je nastavak *-e*, što nije akcenatski uvjetovano, i one u kojima je naglasak na osnovi kao rezultat paradigmatskoga ujednačavanja mjesta naglasaka. Tako je u svim ekavskim govorima središnjega istarskoga dijalekta (Jurići, Hrusteti, Orbanići, Pazin, Beram, Trviž, Škopljak, Gologorički Dol, Tinjan, Boljun, Zamask, Kaldir, Plomin, Vozilići, Nedeščina, Mali Golji,

¹³ Tako primjerice H. P. Houtzagers za mjesni govor Orleca bilježi dvojne ostvaraje *zīdu* i *zidū*; *grādu* i *gradū* i tako u svih imenica koje ulaze u nj (uključujući i višesložne). Zanimljivo je da je u navedenim creskim govorima ista akcenatska dubleta potvrđena i u imenica srednjega roda tipa: *tēsto*, *lēto*, *mēso*, *mōre*, *rāme*, *rūno*, *zlāto* i dr. Moguće je da se radi o utjecaju imenica muškoga roda. Objema je skupinama imenica zajedničko akcenatsko kolebanje u L jd. u pojedinih primjera. H. P. Houtzagers to potvrđuje nemogućnošću ovjere ostvaraja *telū* koji je legitiman prema primjerice ostvaraju *zlatū*. O tome vidi više u: Houtzagers 1985: 82–85 i 88–90. Istu sam dvojnost opservirala u svim creskim govorima izuzev Beleja.

¹⁴ U mjesnome govoru Beleja ostvaraj sa silinom na nastavku u L jd. rjeđi je no u ostalim govorima.

Labin i Gornji Rabac), u glavnini govora sjeveroistočnoga ekavskoga poddijalekta (Škurinje, Drenova, Viškovo, Marčelji, Kastav, Gornji Zamet, Matulji, Rukavac, Veprinac, Zvoneća, Liganj, Kraj, Mošćenice, Kalac, Brseč) i u svim govorima primorskoga poddijalekta (Ponikva, Kukuljanovo, Škrlevo, Krasica, Draga (Tijani), Sveti Kuzam, Trsat, Bakar, Kostrena i Donja Vežica); u ikavsko-ekavskim govorima Zlobina, Drivenika, Novoga Vinodolskoga, Triblja, Selca, Jadranova, Križišća, Bakarca, Bribira, Brestove Drage, Drage (Orlići).

U svim su spomenutim mjesnim govorima zabilježene alternacije mjesta naglaska u GL mn. Kada je u G mn. nulti morfem, silina je uvijek na osnovi. Međutim, kada je nastavak u G mn. *-i* ili *-ih*, odnosno, *-ih* /*-eh* u L mn., u obama su padežima moguća dva ostvaraja oba sa zavnutim naglaskom, ali u jednome slučaju na osnovi (G mn. *grādi* / *grādīh*; L mn. *grādīh* / *grādēh*), a u drugome na nastavku (G mn. *grādī* / *grādīh*; L mn. *grādīh* / *grādēh*). Čini se da je spomenuta dvojnost u mjestu naglaska postojala već u praslavenskome jeziku, odnosno da je u njegovoj završnoj fazi već zabilježen pomak siline s nastavka na osnovu. I u I mn. su zabilježene dublete, ali samo u vrsti naglaska pa se na vokalu osnove ostvaruju ili zavnuti naglasak ili dugi silazni, čak i u slučajevima kada nema distribucijske zapreke da se na tom mjestu ostvari stariji zavnuti naglasak (I mn. *grādi* / *grādīmi* // *grādi* / *grādīmi*). U govoru Novoga Vinodolskoga i okolnih mjesta Grižana, Triblja i Drivenika zabilježen je ostvaraj s dugim silaznim na vokalu osnove (*zīdi*, *zūbi*, *līsti*), isto je i u grobničkim govorima. U glavnini središnjih istarskih govora u kojima je još danas očuvana opreka po intonaciji i u gotovo svim govorima sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta, u instrumentalu se množine najčešće ostvaruje zavnuti naglasak na osnovi (Zvoneća: *črēpi*, *vlāsi*, *zūbi*, ali i *stūpi*; Rukavac: *grādī*; Jurići: *vlāsi*, *klāsi*, *stūpi*). U govorima u kojima nije dokinuta opreka po intonaciji, pojava je dugoga silaznoga naglaska na osnovi u I mn. novijega datuma, nastala vjerojatno kao rezultat analoškoga ujednačavanja prema većinskim oblicima s dugim silaznim naglaskom. Moguće je stoga pretpostaviti da je u ranim fazama praslavenskoga jezika silina bila na vokalu nastavka i u I mn. i da je kasnije pomaknuta. S obzirom na zastupljenost pojedinoga ostvaraja ili pak na njihovu kombinaciju za ovoga istraživanja nisu zamijećene sustavnosti. Dok se u jednome primjeru ostvaruje samo jedan oblik sa silinom na nastavku u samo jednome obliku, u drugome se primjeru istoga govora može ostvariti u više istih ili različitih oblika.

Evidentna je tendencija, kako u L jd., tako i u GL mn. usustavljivanja mjesta naglaska na osnovi, a u I mn. usustavljivanja vrste naglaska pa će ovaj tip vjerojatno u dogledno vrijeme postati dijelom *a*-akcenatskoga tipa, sa stalnim mjestom naglaska na osnovi.

2. Imenice s kratkom osnovom

2.1. Jednosložne imenice

– ä naglasak na vokalu osnove u GDAVI jd. i NDAVI mn.; kratki naglasak na vokalu osnove u L jd.; â naglasak na vokalu osnove u N jd.; ã u G mn. s nultim morfemom, u G mn. s nastavkom *-i* ili *-ih/-eh* i u L mn. moguća su dva ostvaraja: 1) ä naglasak na vokalu osnove i zanaglasna duljina na vokalu nastavka; 2) â naglasak na vokalu nastavka:

ꞑ	N	G	D	A	V	L	I	mn.	N	G	D	A	V	L	I
	+ _â	+ _ã	+ _ä	+ _ä	+ _ä	- _ä	+ _ä		+ _ä	+ _ä / _{-ä}	+ _ä	+ _ä	+ _ä	+ _ä / _{-ä}	+ _ä

m. r. *bôk, brôd, hôd, lêd, môst, mêl, nôs, pôt, rôd, rôg, stôg, vôz.*

Ovaj akcenatski podtip čine imenice sa silinom na dvama primarno kratkim vokalima *o* i *e*. U odnosu na akcenatske značajke imenica s dugom osnovom, ovdje su znatno rjeđi¹⁵ ostvaraji sa silinom na vokalu nastavka u genitivu¹⁶ i lokativu množine. Ako su i zabilježeni, češći su u ikavsko-ekavskim govorima (Tako je u govoru Grobnika, nesustavno u arhaičnim krčkim govorima Dobrinja, Vrbnika i Omišlja te u govoru Jurandvora, Dramlja i nešto sustavnije u govoru Selca.), no u ekavskima. Budući da ovaj podtip tvore imenice ograničena broja, ali redovito sa značenjem ‘neživoga’, u lokativu se jednine očekuje silina na nastavku.

Prema sustavnosti ostvaraja kratkoga naglaska na vokalu nastavka u L jd. sjeverozapadni se čakavski govori mogu podijeliti u dvije skupine, a treću, najinovativniju, čine oni govori u kojima se i u L jd. silina ostvaruje na osnovi pa su u tim govorima nabrojene imenice sinkronijski dijelom *a*-tipa.

2.1.1. Stratifikacija

- U prvu skupinu ulaze sljedeći mjesni govori sa sustavnom silinom na vokalu nastavka u L jd.: Dramalj, Grobnik, Jurandvor, Semić, svi bužetski govori mjesta imenom Erkovčići, Ročko Polje, Krbavčići i Pračana, te creski govori Dragozetića, Beloga, Merga, Valuna, Orleca, Ustrina, Beleja¹⁷ i Punta Križe i sjevernoločinski govori Sv. Jakova i Nerezina.
- U drugu skupinu ulaze oni govori u kojima su za terenskih istraživanja

¹⁵ Isto je opservirao i K. Langston 2006: 158–159.

¹⁶ Pritom se misli na sve ostvaraje izuzev nultoga.

¹⁷ U mjesnome govoru Beleja ostvaraj sa silinom na nastavku u L jd. češće alternira s ostvarajem siline na osnovi.

opservirana oba ostvaraja: sa silinom na osnovi i onaj sa silinom na nastavku u L jd. Tako je u govorima mjesta imenom Crikvenica,¹⁸ Tribalj, Grižane, te u krčkim govorima Vrbnika, Dobrinja i Omišlja.

- Govori treće skupine imaju sustavno kratki naglasak na osnovi u svim oblicima pa i u L jd., s time da valja imati na umu da je u dijelu tih govora naglasak uvjetovan morfološki jer je u njima nastavak u L jd. *-e* ili *-i* (< *-ě*), a ne *-u*. Ovu skupinu čine: kopneni ikavsko-ekavski govori Hreljina, Zlobina, Drivenika, Bribira, Novoga Vinodolskoga, Selca, Jadranova, Križišća, Bakarca, Drage (Orlići); gorskokotarski govor Brestove Drage; svi govori trsatsko-bakarskoga tipa (Praputnjak, Ponikva, Kukuljanovo, Škrljevo, Krasica, Draga (Tijani), Sveti Kuzam, Trsat, Bakar, Kostrena, Donja Vežica); sjeveroistočni istarski govori mjesta imenom: Škurinje, Drenova, Viškovo, Marčelji, Kastav, Gornji Zamet, Matulji, Rukavac, Veprinac, Zvoneća, Opatija, Liganj, Tuliševica, Lovran, Kraj, Mošćenice, Kalac, Brseč; rubni govori Lipe i Klane; svi središnji istarski govori: labinski (Plomin, Vozilići, Nedeščina, Mali Golji, Labin i Gornji Rabac); žminjski (Orbanići, Jurići, Hrusteti), svi pazinski (Pazin, Beram, Trviž, Škopljak, Gologorički Dol (Dol), Tinjan); govor Boljuna; motovunski govori Zamaska i Kaldira.

Usporedi li se popis punktova u kojima je očuvano staro mjesto naglaska na nastavku *-u* u imenica različitih kvantiteta vokala osnove, razvidan je visok stupanj podudaranja. Djelomično su različiti autohtoni krčki govori Vrbnika, Omišlja i Dobrinja u kojima se kratki naglasak sustavno ostvaruje u L jd. u imenica s dugom osnovom, dok je u imenica s kratkom osnovom ta pojava djelomično sustavna. U mjesnim govorima Opatije i Tuliševice nije ovjeren naglasak na nastavku u L jd. u imenica s kratkom osnovom dok je u onih s dugom osnovom on sporadično potvrđen. Premda razlike u stupnju očuvanja staroga mjesta naglaska među imenicama s osnovama različitih kvantiteta nisu znatne, ipak se potvrđuje tendencija da je pomak siline na osnovu češći u imenica s kratkom osnovom, odnosno, da imenice s dugom osnovom duže zadržavaju staro mjesto naglaska.

¹⁸ Pri izvođenju zaključka o postojanju ovoga akcenatskoga tipa u govoru Crikvenice valja biti oprezan jer dio prethodno navedenih imenica ulazi u *b*-akcenatski tip (kao i imenice tipa *krôv*, *krôvã*; *vôl*, *volã*) pa je silina na nastavku zastupljena u svih kosih padeža u paradigmi jednine, a ne samo u L jd. Tako kosi padeži u jednini imenica *môst*, *vôz*, *stôg* glase *mostã*, *vozã*, *stogã*, a ne očekivano *môsta*, *vôza*, *stôga*.

2.2. Višesložne imenice

– ä naglasak na prvom vokalu osnove i zanaglasna duljina na dočetnom vokalu osnove u NGDAVI jd. te NDAVI mn.; u L jd. zabilježen je kratki naglasak s prednaglasnom duljinom na vokalu nastavka. U GL mn. moguća su dva ostvaraja: 1. ä naglasak na zadnjem ili jedinom vokalu osnove i zanaglasna duljina na nastavku; 2. ä naglasak na prvome vokalu osnove:

đ	N	G	D	A	V	L	I	mn.	N	G	D	A	V	L	I
	+ _ä	+ _ä	+ _ä	+ _ä	+ _ä	- _ä	+ _ä		+ _ä	+ _ä / _ä	+ _ä	+ _ä	+ _ä	+ _ä / _ä	+ _ä

m. r. *kāmīk*, *kōmād*, *kōrāk*, *lišāj*, *lōkōt*, *mēsēc/mīsēc*, *òblāk*

U analiziranom su korpusu potvrđena dva ostvaraja L jd.:

- a) onaj s kratkim naglaskom na nastavku i prednaglasnom duljinom na drugom vokalu osnove;
- b) onaj s kratkim naglaskom na prvom vokalu osnove i zanaglasnom duljinom na drugom vokalu osnove.

2.2.1. Stratifikacija

Prvonavedeni je oblik stariji i kao takav potvrđen samo u mjesnim govorima Grobnika, Kukuljanova, Škrljeva, Triblja, Dramlja, Jurandvora, Punta Križe, Nerezina, Sv. Jakova, Dragozetića, Beloga, Merga, Valuna, Orleca, Ustrina i Beleja. Međutim i u svim tim mjesnim govorima supostoji i oblik s kratkim naglaskom na prvom vokalu osnove.¹⁹ U svim je ostalim istraženim sjeverozapadnim čakavskim govorima u L jd. naglasak na prvome vokalu osnove.

Specifikum je ovoga akcenatskoga tipa i alternacija mjesta i vrste naglasaka u G i L mn. Ta je alternacija bitno drugačija od onih prethodno potvrđenih u jednosložnih imenica s dugom i kratkom osnovom. U njih alternira mjesto naglasaka na osnovi i nastavku, a u višesložnih imenica alternira mjesto naglasaka unutar osnove. Uzme li se u obzir u literaturi opservirana (Langston 2006:

¹⁹ Za ovakvih se zaključaka neminovno nameće u dijalektologiji neizostavno metodološko pitanje bi li za nekoga drugoga istraživanja ili čak i za ovoga ali s drugim obavjesnicima, ili čak i s istim obavjesnicima, ali u nekoj drugoj psiholingvističkoj situaciji rezultati bili drugačiji. Odgovor je sa sigurnošću pozitivan, no jezik je isključivo humana komponenta, individualiziran do krajnje mjere i u njegovu je istraživanju apsolutno nemoguće postaviti egzaktne kriterije u smislu “jednakih parametara i uvjeta”. Stoga držim da je ovdje važnije istaknuti rijetkost ovoga akcenatskoga podtipa nego “točno” pobrojiti u kojim je mjesnim govorima i u kojim leksimima potvrđen.

159) i ovim istraživanjem potvrđena činjenica da je ostvaraj s naglaskom na nastavku mnogo rjeđi u imenica s kratkom osnovom, kakve uostalom jesu i ove, i priključi li se tomu činjenica da se radi o višesložnim riječima, izostanak je potencijalnoga ostvaraja siline na nastavku u tim dvama oblicima posve razumljiv i očekivan. Ako je nastavak G mn. nulti, onda je najčešće dugi naglasak na drugom vokalu osnove. Ako je pak u G ili L mn. nastavak *-īh/-ēh* ili *-ī*, a tako je najčešće u analiziranim govorima, potvrđuju se dvije inačice:

- a) s kratkim naglaskom na prvome vokalu osnove i zanaglasnom duljinom na drugome (*mīšēc-/mēsēc-*);
- b) sa zavnutim naglaskom na drugome vokalu osnove (*misēc-/mesēc-*).

Ta je alternacija zabilježena u:

- svim trsatsko-bakarskim govorima mjesta imenom: Praputnjak, Ponikva, Kukuljanovo, Škrlevo, Krasica, Draga (Tijani), Sv. Kuzam, Trsat, Bakar, Kostrena i Donja Vežica, te u govoru Crikvenice; u nekim sjeveroistočnim istarskim govorima (Viškovo, Marčelji, Kastav, Gornji Zamet, Drenova, Rukavac, Zvoneća, Veprinac, Matulji, Opatija, Liganj, Lovran, Tuliševica, Kraj, Mošćenice, Kalac i Brseč; u arhaičnim krčkim govorima Vrbnika, Omišlja i Dobrinja; u govoru Bribira, Triblja, Grižana, Drivenika, Novoga Vinodolskoga, Bakarca, Hreljina, Zlobina, Brestove Drage; u svim govorima pazinskoga tipa (Plomin, Vozilići, Nedeščina, Labin, Mali Golji, Gornji Rabac), u pazinskome govoru Škopljaka; u creskim govorima Dragozetića, Beloga, Merga, Ustrina, Beleja,²⁰ Punta Križe, te u Sv. Jakovu i Nerezinama. U dijelu su tih sustava opservirane inačice pa tako npr. J. Kalsbeek u govoru Orbanića oblik *mesiēci* bilježi šest, a oblik *mēseci* osam puta.²¹ U mjesnim sam govorima Semića i Boljuna opservirala sva tri ostvaraja (*mesēci* / *mēseci* / *mesiēc*).²²

Dvije su temeljne akcenatske značajke koje određuju ovaj akcenatski podtip: naglasak u L jd. te akcenatska alternacija u G i L mn. Od ostalih se podtipova razlikuje po tome što su imenice koje ga čine višesložne pa je očito da se ne radi o pomaku siline koji je nastupio tijekom jezičnoga razvoja (jer se silina pomiče uvijek za jedan slog) već o vrlo starome, općeslavenskome akcenatskome *c*-tipu s pomakom od čak dva sloga. Dok je alternanta u G, L mn. još uvijek očuvana u relativno velikom broju sjeverozapadnih čakavskih govora, ostvaraj s kratkim naglaskom na vokalu nastavka u L jd. očuvan je u iznimno malom broju punktova. Mogući su razlozi tomu paradigmat

²⁰ U creskim je govorima češći nulti morfem u G mn. tih imenica.

²¹ Usp. Kalsbeek 1998: 489. Za svojih sam istraživanja u žminjskim govorima Jurića i Hrusteta čula samo oblik s kratkim naglaskom na prvome vokalu osnove.

²² U istom se značenju rabi i romanizam *lünà*.

ujednačavanje akcenta prema svim (sic!) ostalim oblicima jednine, dok u množini jedan oblik podupire postojanje drugoga. Nedvojbeno je da jezični razvoj teži apsolutnome ujednačavanju mjesta i vrste naglaska što je u revolucionarnim sustavima već postignuto.

3. Zaključak

C-akcenatski tip s pomičnim mjestom naglaska najslabija je točka akcenatskoga sustava ponajprije stoga jer je uvjetovan i dvama “izvanakcenatskim” razlozima: morfološkim i semantičkim.

Pod morfološkim se misli na to da u *L* jd. silina može biti samo na nastavku *-u*, premda je ovim istraživanjem proširen popis onih mjesnih govora u kojima je silina i na nastavcima *-el-i* (< *-ě*). Budući da u tim trima govorima Opatije, Tuliševice i Lovrana uvijek supostoje i oblici sa silinom na nastavku i oblici sa silinom na osnovi, moguće je da su ovi sa silinom na nastavku nastali kao rezultat preklapanja *c*- i *b*-akcenatskoga tipa, odnosno, ugledanja na *b*-tip sa silinom na nastavku. Dakle, u svim mjesnim govorima u kojima je u *L* jd. imenica muškoga roda nastavak koji drugi osim *-u*, postojanje je ovoga akcenatskoga tipa unaprijed zapriječeno. Alternacija mjesta naglaska u *G* i *L* mn. potvrđena je u sjeverozapadnim čakavskim govorima i u imenica koje su dijelom *b*-tipa (Zubčić 2006: 215–227) pa to nije diskriminanta.

Semantički je uvjet pripadnosti *c*-tipu da u nj ulaze samo imenice koje znače što neživo.

Uzme li se u obzir na terenu opservirana tendencija za paradigmatiskim ujednačavanjem i mjesta i vrste naglaska, moguće je pretpostaviti da će toj tendenciji u kategoriji imenica biti ponajprije podložne imenice koje su primarno bile dijelom *c*-akcenatskoga tipa i imale unikatno mjesto naglaska u *L* jd.

Zbog svih navedenih parametara, *c*-akcenatski tip posebno je podložan promjenama i kada se na sinkronijskoj razini progovara o zastupljenosti toga akcenatskoga tipa i njegovoj arhaičnosti svakako valja imati na umu sljedeće numeričke podatke:²³

²³ Premda se radi o reprezentativnome uzorku, ovi se podatci ne mogu smatrati statističkima zbog nemogućnosti potpuno ujednačenih parametara u istraživanju. Oni su ponuđeni tek kao valjan pokazatelj tendencije za njegovim nestajanjem.

1. Jednosložne imenice s dugom osnovom: *pîr*, G jd. *pîra*, L jd. *pîrû*

ukupan broj istraženih punktova	ovjerava se u potpunosti ili u većini primjera	djelomično se ovjerava	ne ovjerava se
84	14	12	58

2.1. Jednosložne imenice s kratkom osnovom: *brôd*, G jd. *brôda*, L jd. *brođû*

ukupan broj istraženih punktova	ovjerava se u potpunosti ili u većini primjera	djelomično se ovjerava	ne ovjerava se
84	18	6	60

2.2. Dvosložne imenice s kratkom osnovom: *kâmîk*, G jd. *kâmîka*, L jd. *kamîkû*

ukupan broj istraženih punktova	ovjerava se u potpunosti ili u većini primjera	djelomično se ovjerava	ne ovjerava se
84	0	16	68

Nedvojbeno je da će na sinkronijskoj razini, kao rezultat paradigmatškoga ujednačavanja, i u akcenatski arhaičnim sjeverozapadnim čakavskim govorima u bliskoj budućnosti doći do potpunoga prelaska imenica koje su primarno bile dijelom *c*-tipa u *a*-akcenatski tip.

Literatura

- DYBO, VLADIMIR A. 1981. *Slavjanskaja akcentologija: Opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradig v praslavjanskom*. Moskva: Nauka.
- DYBO, VLADIMIR A. – GALINA I. ZAMJATINA – SERGEJ L. NIKOLAEV 1990. *Osnovy slavjanskoj akcentologii*. Moskva: Nauka.
- HOUTZAGERS, HUBRECHT PETER 1985. *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- ILLIČ-SVITYČ, VLADISLAV M. 1963. *Imennaja akcentuacija v baltijskom i slavjanskom*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- KALSBECK, JANNEKE 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
- KAPOVIĆ, MATE 2006. Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, 159–172.

- KAPOVIĆ, MATE 2008. O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu. *Croatica et Slavica Iadertina*, 4, 115–147.
- LANGSTON, KEITH 2007. Common Slavic accentual paradigm (d): A reevaluation of evidence from Čakavian. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 121–150.
- LANGSTON, KEITH 2006. *Čakavian Prosody: The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington: Slavica.
- LUKEŽIĆ, IVA – SANJA ZUBČIĆ 2007. *Grobnički govor 20. stoljeća*. Rijeka: Kate-dra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- MATASOVIĆ, RANKO 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb, Matica hrvatska.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 1995. Naglasak glagolskog pridjeva radnog u čakavskom narječju. *Filologija*, 24–25, 247–251.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 1996. Naglasni odnosi infinitiva i prezenta u čakavskom narječju. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 30/31, 9–41.
- MOGUŠ, MILAN 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik*, 2, 5–152.
- STANG, CHRISTIAN 1965. *Slavonic accentuation*. Oslo: Universitetsforlaget.
- STANKIEWICZ, EDWARD 1993. *The accentual patterns of the Slavic languages*. Stanford: Stanford University Press.
- VERMEER, WILLEM ROELOF 1982. On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents. *Studies in South Slavonic dialectology*, Leiden, 111–173.
- VERMEER, WILLEM ROELOF 2001. Critical observations on the *modus operandi* of the Moscow Accentological School. *Lehfeldt*. 131–161.
- VRANIĆ, SILVANA 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- ZUBČIĆ, SANJA 2006. *Akcenatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (sinkronijski i dijakronijski aspekt)*. Doktorska disertacija u rukopisu, Rijeka.

The Accentual Type (c) of Masculine Nouns in the Northwestern Čakavian Dialect

Summary

The paper analyzes the accentual type (c) of masculine nouns in the contemporary northwestern Čakavian dialect, based on the author's own field research. The goal of this research is to outline and describe the accentual changes within the c-type and to show the current presence of that accentual type within the analyzed corpus.

Ključne riječi: hrvatski jezik, čakavsko narječje, sjeverozapadni čakavski govori, akcentuacija, imenice muškoga roda, c- akcenatski tip

Key words: Croatian language, Čakavian group of dialects, northwestern Čakavian dialect, accentuation, masculine nouns, accentual type (c)